Betrachtungen
über den
Charakter Karls des Grofsen

Von
Karl von Dalberg
auswärtigem Mitgliede des französischen Nationalinstituts

Aus dem Französischen

Mit einer Vorrede
von
Nik. Vogt

Frankfurt am Main
in der Andreäischen Buchhandlung
1806

KARL VON DALBERG

BETRACHTUNGEN ÜBER DEN CHARAKTER KARLS DES GROSZEN

BESCHOUWINGEN OVER HET KARAKTER VAN KAREL DE GROTE

1 8 0 6

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

7 september 2016

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10918719.html

1806, Frankfurt am Main

INLEIDING VAN DE VERTALER

De auteur was aartsbisschop van Mainz en onder andere Groothertog van Frankfurt. Zijn oorspronkelijk Franse werk werd in het Duits vertaald.

Het leven van Karel de Grote legt een raadsel bloot dat voor zovele belangrijke personen uit de wereldgeschiedenis geldt. Hoe kan iemand aan de ene kant een grote invloed hebben op de cultuur, op kunsten en wetenschappen, op wetgeving, en in die zin een ‘groot man’ genoemd worden, terwijl hij aan de andere kant een nietsontziende machtsdrang heeft, en zo maar tienduizenden vijanden laat executeren. Wat bezielt iemand om te zeggen: dat land is van mij en ik lijf het in, en als het je niet bevalt, dan teken je je doodvonnis? Wat in het ene tijdsgewricht een oorlogsmisdadiger heet, heet in een andere periode een groot en markant man. Karel de Grote schaart zich daarmee in het rijtje mannen als Alexander de Grote, Caesar en Hernando Cortés.

Mijn huidige vertaling moet niet worden gezien als een eerbetoon aan Karel de Grote, maar als een manier om iets van hetgeen er over hem bekend is, door te geven.

Tijdens het lezen van dit werk heb ik geen moment het gevoel gehad dat de hoofdpersoon tot leven kwam. De auteur heeft een tamelijk vlakke, eendimensionale schets gegeven. Wat ik met name mis, zijn hele concrete voorvallen waaruit duidelijk blijkt hoe Karel de Grote met zijn hofhouding omging, hoe hij zijn generaals aanstuurde, wat hem dreef bij zijn veroveringen, et cetera. De thans voorliggende verklaringen zijn meer algemeen psychologisch van aard. Het had geholpen als er dialogen waren opgenomen tussen hem en anderen, voor zover die bewaard zijn gebleven. Dan was er vast wel iets van zijn redeneertrant gebleken, van zijn overredingskracht of van de uitwisseling van

argumenten met zijn generaals over bepaalde gebiedsverooveringen. Ook zijn afwegingen bij het maken van bepaalde wetsvoorstellen hadden iets kunnen laten zien van zijn diepere drijfveren, of van zijn inzicht in gemaakte fouten of opgedane ervaringen, die hem tot het maken van bepaalde voorschriften bracht. Hoe bracht hij zijn ideeën naar voren? Op welke weerstanden stuitte hij, en met welke middelen heeft hij die weten te overwinnen? Zijn er dialogen tussen hem en anderen bekend? Hoe verliep zo'n discussie? Het werk geeft hierover geen enkel uitsluitsel.

Hoe werkt een megalomane geest, die in zijn tweeslachtige gedrag alle trekken openbaart van een sociopaat? Die afweging had ik graag in dit werk opgenomen gezien. Hoewel het daarmee ten dele weer een algemene psychologische schets zou zijn geworden. Maar dan wel op basis van een heel palet van persoonlijke uitbeeldingen die dit werk zeer ontbeert. Een biografie kan het dan ook niet worden genoemd.

Er is een belangrijke vraag die wij ons moeten stellen en die zelden gesteld wordt. Deze is: Hoe komt het toch, dat naarmate de tijd verstrijkt en wij verder in de geschiedenis verwijderd raken van personen als Karel de Grote, hun grandeur lijkt toe te nemen? Wij noemen hen inconsequent de 'groten der geschiedenis'. In onze tijd zou Karel de Grote voor het Internationaal Gerechtshof hebben gestaan op beschuldiging van volkerenmoord en oorlogsmisdaden.

Machiavelli merkte ooit op: "Over de vraag betreffende het geliefd of gevreesd zijn, concludeer ik, dat - aangezien sommige mensen liefhebben naar het hun uitkomt, doch bevreesd zijn wanneer het de prins uitkomt - een wijze prins moet vertrouwen op wat hij onder controle heeft, en niet op hetgeen hij niet onder controle heeft. Hij moet, zoals ik eerder

zei, slechts trachten te voorkomen dat hij gehaat wordt.”[1] In die zin lijkt Karel de Grote aan deze opdracht deels voldaan te hebben. Doch slechts in de ogen van diegenen die hem graag mochten of die hem vreesden, want wij hoeven niet te raden hoe de veertigduizend Saksen over hem dachten die hij heeft laten ombrengen.

- - -

De eindnoten zijn van de auteur; zelf heb ik voetnoten toegevoegd.

Ruud Muschter

[1] Machiavelli, ‘De Prins’, H. XVII.

VOORWOORD[2]

De doorluchtige schrijver van het huidige werk kon voor het doel waarvoor het bestemd was, slechts de algemene karaktertrekken opnemen van de mens en het tijdperk dat hij schilderde. Ik vond het daarom de moeite waard, voordat ik deze originele meesterschets van de geschiedkunst aan het Duitse publiek voorleg, van tevoren het standpunt aan te wijzen op grond waarvan het werk in het voordeligste licht komt te staan. Ik zal vooraf enkele opmerkingen doen uitgaan over de zozeer verachte middeleeuwen, opdat men moge ontdekken welk een voortreffelijke en rijkelijke stof tot alle grootheid, schoonheid en het goede in deze tijden verborgen lag.

In de loop der tijd verschijnen soms grote, alles aangrijpende revoluties, waarvan de geschiedenis van de afzonderlijke volkeren geen voorbeelden had. Daarom schijnt de voorzienigheid ze te laten gebeuren, opdat een oude, versleten wereld wordt verpletterd en een nieuwe, krachtiger wereld gevormd wordt. Door deze revoluties ontspringen nieuwe zeden, nieuwe vormen, nieuwe wetten en verdragen, een nieuwe religie, en zelfontwikkeling. De ganse mensheid schijnt, net als de feniks, haar oude lichaam zelf te vernietigen, om in verjongde kracht uit de as daarvan weer tevoorschijn te komen.

Eén revolutie was dus de grote volksverhuizing in de 4e en 5e eeuw n. Chr. Volkeren die men eerder als barbaren had veracht of in het geheel niet gekend had, braken als een rijzende stroom uit hun noordelijke wildernissen en overstroomden in vernietigende ruwheid de beschaafde provincies van het Romse rijk. Het besef van hun kracht maakte hun aanvallen des te verschrikkelijker, hoe zwakker en vaker de tegenstand was die zij ondervonden. Mensen die voor niets anders deugden dan voor hetgeen hun simpele aard deed liefhebben of vereren,

[2] Van de vertaler Frans-Duits, Nikolaus Vogt.

konden noch door de oude waardigheid van de Roomse regering, die zij leerden verachten, noch door de pracht van de steden wier dwang zij haatten, noch door de schoonheid der kunsten en wetenschappen, die zij niet kenden, noch door het smeken der overwonnenen, die zij als slaven beschouwden, worden tegengehouden. Legioenen en praetores, fasces en gerechtsgebouwen, tempels en paleizen, standbeelden en schilderijen, steden en hoven, stortten onder hun slagen in elkaar, en boven de ruïnes van een miskende wereld zouden struiken en wildernissen groeien, die leken op die waar ze vandaan waren gekomen. Er ging nauwelijks een eeuw voorbij, en toen verkondigden nog slechts enkele sporen van oude gedenkstenen dat daar een Griekse en Romeinse wereld had gestaan.

De voorzienigheid wilde het zo. De prachtige cultuur van de oude wereld had haar einde bereikt. Die kon noch door de filosofie van Porfyrius[3] en Plotinus[4], noch door de staatskunst van Marcus Aurelius en Julianus[5], noch door de gestrengheid van Thraseus[6] en Helvidius[7] geholpen worden. Ze was ontzenuwd, miskend, verwaarloosd. Aan het onbekende noorden zou een zuiverder, ongemengder levensbron ontspringen, opdat een nieuwe, originele en het geheel doordringende mensvorming de wereld zou opfrissen.

Onder de oude volkeren die op het gebied van de cultuur verdienstelijk zijn geweest, zag men de Grieken - en niet ten onrechte - als de meesters, of op zijn minst de voorgangers van alle kunsten en wetenschappen. Hun grondwet werd als voorbeeld voor de wetgeving; hun geschiedenis als voorbeeld van grote daden; hun kunst en literaire werken als de edelste

---

[3] Publilius Porfirius, 260/270-<335, Latijns dichter.
[4] Plotinus, 204?-270, Grieks filosoof.
[5] Beiden Romeins keizer.
[6] Publius Thraseus, ?-66, Romeins senator, stoïcijn.
[7] Helvidius Priscus, ?-74, Romeins senator, stoïcijn.

schatten van de burgerlijke maatschappij vereerd. Zij stelden voor het eerst het ideaal van menselijke deugd en volkomenheid op, dat zij in harmonie met het goede en schone bevonden (καλον και αγαθον).

Ik keur deze verafgoding van een natie niet af, die op de trappen der cultuur een zo hoog standpunt bereikt heeft. Wel misnoegt mij de ellendige en kleinzielige uitvallen die onze halve filosofen en amateuristische esthetici zich jegens de door hen zo miskende middeleeuwen veroorloven. En het was een gelukkige gedachte van de doorluchtige schrijver van het zo meteen volgende werk, dat hij ons een held schildert die midden onder de barbarij en duisternis de eerste schreden naar het ideaal van volkomenheid waagde dat de Grieken als het doel van het menselijke streven aanzagen. Er is ook niets ellendigers dan het zinloze gezwets van zoveel domkoppen over vrijheid en republiek, Griekse wijsheid en kunst. Bij iedere herontdekking van het een of andere kleine manuscript of antiek grut[8] roepen zij als hanen op de mest wanneer ze een worm tevoorschijn gescharreld hebben, en zien niet de grote geest die de middeleeuwen belevendigde. Wat heerste daar niet aan kracht en originaliteit, een hoog gevoel voor schoonheid en harmonie in de gezangen der barden en minneliederen, in de schilderijen en gotische kerken! Hoe dapper, hoe hoog was het politiek-hiërarchische gebouw der christenheid opgetrokken! Het geheel stond als een Straatsburgse dom op de natuurlijkste en stevigste stutten (de families) gegrondvest, en steeg zo met de menigvuldigste verknooptheid in majesteitelijke geestdrift van hof naar gemeente, van gemeente naar provincie, provincie naar hertogdom, van hertogdom naar rijk, van rijk naar christenheid, naar de godheid - alle vol kracht, vrijheid, leven, wisselwerking en tezamen gebonden door de zachte, heilige band der christelijke religie. Er kon geen familie afsterven, geen kleine rijksstad worden aangevochten, zonder dat er herrie zou zijn ontstaan in de grote

[8] "eines (...) Stümmels".

bond. Thans worden ganse naties uit het boek der staten geschrapt, en geen hand schijnt zich te bewegen.

Ik wil nu niet beweren, dat de ruwe middeleeuwen een fraai gevormde, menselijke toestand is geweest die het ideaal van volkomenheid benaderende, net zomin als Griekenlands heldentijden dat waren. Ik spreek slechts over de inrichting, over de gelijke materie. En wat anders gaf aan de Griekse wetgevers en kunstenaars, staatslieden en filosofen die grote geestdrift en bloeiende zin, dan de vaste, rechte, romantisch-fraaie heldentijd? Zo namen Lycurgus[9] en Solon[10] de stof voor hun republieken uit de krachtvolle inrichtingen van het heldentijdperk, waar vrijheid en orde door hoofden en volksvergaderingen gematigd werden, wat tot een groot politiek leven leidde. Zo had Homerus geen Aristoteles en Batteux[11] voor zich gehad, die hem de regels van een epos hadden kunnen aangeven, net als Praxiteles[12] en Apelles[13] geen antieken, en toch leverden zij ons de meesterwerken die wij nog steeds bewonderen en bestuderen. Zij vatten met scheppende geest de prachtigste beelden uit de natuur en de zeden van hun tijd, en stelden ze geïdealiseerd aan het volk voor, tot navolging en genoegen. Ook de eerste filosofen en wijzen putten uit de heilige sagen der heldentijd hun opvattingen en systemen over goden, wereld en natuur. Door dichter en mythe werden zij het heiligdom binnengevoerd en verkondigden van daaruit in latere tijden de geheimenissen van God en het heelal.

---

[9] Grieks, mogelijk mythisch, wetgever, 9e? eeuw v. Chr. Er zijn meer personen met deze naam.
[10] Grieks wetgever, ca. 638-ca. 558 v. Chr.
[11] Vermoedelijk wordt Charles Batteux bedoeld, 1713-1780, Frans filosoof en schrijver over de schone kunsten.
[12] Grieks beeldhouwer, 5e/4e? eeuw v. Chr.
[13] Vermoedelijk wordt de Griekse schilder bedoeld, ca. 375-ca. eind 4e eeuw. Er zijn meer personen met deze naam.

Ging het met de cultuur in de middeleeuwen niet net zo? Waar anders ontleenden de Engelsen hun parlementen aan, de Duitsers hun rijksdagen, de Zwitsers hun bonden, de Amerikanen hun juryrechtbanken, dan aan die oude grondwetten die reeds door Karel de Grote en Alfred[14] waren ingevoerd en verbeterd? Wat anders gaf aan de fraaiste werken van een Dante en Petrarcha, een Ariosto[15] en Tasso[16], een Shakespeare en Milton, een Cervantes en Calderon[17], die grootheid der voorstellingen, die verrukkelijke beschrijvingen, dan de helden- en riddergeest van het middeleeuwse tijdperk? En hebben niet in onze tijd Voltaire en Wieland[18], die toch in hun andere geschriften de romantische genius belachelijk maakten, de stof van hun fraaiste gedichten, over een Zaier en Adelheid, over een Amadis en Oberon, aan die tijden te danken? Ja, zelfs de eerste originele denkers onder de nieuwere filosofen, zoals een Bruno, Cardanus, Campanella, et cetera, stortten zich als metafysische Kurtiussen[19] in de duistere afgrond van de scholastiek en de mystiek om wijsheid te zoeken.

Wanneer wij over de beeldende kunsten willen spreken, wordt mijn bewering nog zekerder. Men kent immers nog de schone mannen en vrouwen, de heiligdommen en heilige gewaden, de legenden en sagen, die een Raphael, Titiaan, Rubens en Corregio tot modellen dienden. Doordrongen van de genius van zijn tijdperk zag de laatstgenoemde met trots op de zo geprezen

---

[14] Vermoedelijk wordt koning Alfred de Grote bedoeld, ca. 848-899, Engels vorst en wetgever.
[15] Ludovico Ariosto, 1474-1533, Italiaans toneelschrijver.
[16] Torquato Tasso, 1544-1595, Italiaans dichter.
[17] Lees: Pedro Calderon de la Barca, 1600-1681, Spaans dramaturg.
[18] Christoph Martin Wieland, 1733-1813, Duits schrijver.
[19] Duidt op Marcus Curtius Rufus, ?-ca. 306 v. Chr. Romeinse mythische held die de stad Rome redde door zich met paard en al in een gapend gat in het Forum te storten, en het daardoor te dichten.

antieken neer en riep uit: “Ed io anche son pittore[20]!” Al hadden Albrecht Dürer en Rubens met hun Duits-Nederlandse school niet steeds de zachte hand der Gratiën gevolgd, toch heersten in hun schilderijen, net als in Shakespeares toneelstukken, hoge waarheid en originaliteit. Voor de werken van dergelijke kunstenaars staat men vol bewondering en roept uit: “Dat is vlees van mijn vlees! Dat zijn mensen zoals ik een mens ben!”, terwijl men de nageäapte schilderijtjes van andere meesters niet kan aanzien.

Met name bracht het gezamenlijke streven van vele kleine staten en republieken in Italië, Zwitserland, aan de Rijn en in Nederland de hoge en fraaie genius aan het licht, die tot dusverre in de duisternis van de middeleeuwen verborgen was en thans met de schitterendste stralen spelend, tevoorschijn brak. Zo ontsprongen in Venetië, Florence, Genua, Zürich, Zwitserland, Keulen en Amsterdam staatsgrondwetten, die op de oude Griekse en Latijnse geleken, en soortgelijke heldendaden en verheven optredens beloofden. Men hoeft slechts de werken van een Machiavelli en Guicciardini[21] te lezen, om te voelen dat men naar de tijd van de antieken verplaatst is. De geest van Homerus leek over Ariosto en Tasso, die van Pindarus[22] over Petrarcha[23] en Pulci[24], die van Apelles over Rafael en Guido[25], die van Thucydes over Giucciardini, die van

[20] “En ik ben ook schilder”.
[21] Fransco Guicciardini, 1483-1540, Italiaans politicus.
[22] Grieks dichter, 522-443 v. Chr.
[23] Francesco Petrarcha, 1304-1374, Italiaans humanist en dichter.
[24] Luigi Pulci, 1432-1484, Italiaans dichter.
[25] Bedoeld zal zijn: Guido Reni, 1575-1642 Italiaans schilder.

de Eleatici[26] over Bruno[27] en Cardanus[28], en die van Plato over Marsilius[29] te zijn gekomen.

Het loon dat de grootste staatsman of kunstenaar wachtte, was niet minder stimulerend dan het voorbeeld dat hij voor zich had. Voor Peskara en Colonna[30] werden triomfbogen opgericht, Tasso[31] en Petrarcha[32] werden op het Kapitool, zoals Weiland[33] in Olympia gekroond. De keizer nam voor Titiaan het penseel op, en voor Raphael werd hetzij de nicht van de paus of het kardinaalspurper aangedragen. Alle pausen, vorsten, steden en rijke lieden vochten erom, grote mannen te belonen of met eer te overladen en zelfs het gewone volk zong hun liederen of heldendaden.[34]

Wanneer men waarachtig de kracht en de stof wil eren die in de middeleeuwen verborgen lag, hoeft men maar de geschiedenis van de 15e, 16e en 17e eeuw te lezen. Zodra het eerste morgenrood van de opnieuw ontwakende dag zich liet zien, zodra de elementen hun eerste activiteit kregen, begon de gehele mensheid te rijpen. Denk maar aan de grote mensen en gebeurtenissen die door deze algehele rijping van de heldenmaterie

---

[26] Een Griekse filosofische school.
[27] Giordano Bruno, 1548-1600, Italiaans geleerde.
[28] Girolamo Cardano, 1501-1576, Italiaans uomo universale.
[29] Marsilius van Padua, ca. 1280-ca. 1343, Italiaans politiek filosoof.
[30] Onduidelijk welke Peskara bedoeld wordt. Voor “Colonna” lees: Vittoria Colonna, 1492-1547, Italiaans dichteres, markiezin van Pescara.
[31] Hij stierf echter te Rome voordat hij gehuldigd kon worden.
[32] Op 8 april 1341 kreeg hij op het Kapitool door de Senaat de lauwerkrans op het hoofd gezet, in een zeer luisterrijke ceremonie.
[33] Lees: de eerder genoemde Wieland. Deze verbleef tien dagen in Olympia, wat grote indruk op hem maakte. (‘Aristippus’, H. 8, V. Aan Kleonidas).
[34] Zo was bij Petrarcha’s lauwerhuldiging ook veel gewoon volk op de been.

tevoorschijn was gebracht! Wat een krachten! Wat een deugden! Wat een zielsgrootte!

Een paus, die midden in de storm tegen zijn Stoel de wereld met schoonheden en kunsten vervult[i]; een keizer, die een halve wereld erft en een andere tegen zich opzet[ii]; en een rivaal van deze keizer aan macht, grootsheid, dapperheid en galantheid[iii]; terwijl een derde onder beiden het evenwicht wil bewaren[iv]; een jonge prins, die het tot nu toe complexe en onderdrukte noorden wederom vrijheid en bestemming geeft[v]; een tsaar, die het grootste rijk van Europa uit de slaap rukt[vi]; een sultan, die de wereld van oost naar west ontstelt[vii]; en een andere sultan, die het verstrooide Afrika verenigt[viii]; een oude wereld die uit haar voorgaande dommeling gewekt is, en een nieuwe die door de koenste ondernemingen te water en te land is ontdekt en tegelijkertijd de drie hoofdreligies van de aardbodem veegt: de heidense door missionarissen, de mohammedaanse door de sekte van Ali, en de christelijke door die van Luther. En aangezien dit alles door elkander liep. en het ene het andere belevendigde, ondersteunde en bevocht: Kerk en staat, religie en vrijheid, kunstdrang en heldengeest, zo kon in de gehele wereldgeschiedenis geen grootser schouwspel geproduceerd worden.

Tel daar nog de vele afzonderlijke gebeurtenissen en handelwijzen bij op: de Schmalkaldische Bond in Duitsland en de Liga in Frankrijk, de republieken in Zwitserland en die in Nederland, een nieuw Sparta in het zuiden, een nieuw Athene gesticht in noordelijk Amerika, koningen op het schavot stervend, en kleermakers met de koninklijke titel sierend[35]. Men zag de geest van Athene in Florence, die van Sparta en Rome in Zwitserland, en de geest van Carthago en Korinthe in Venetië

[35] Dit zal betrekking hebben op Jan van Leyden, 1509-1536, wederdoper, die zichzelf in Munster tot koning uitriep. Werd later geëxecuteerd.

en Amsterdam. De veldslagen van Marathon en Salamin vielen in het niet bij de reuzengevechten van Marignano en Lepanto.

Wanneer ik nog het optreden van de vreselijke Dertigjarige Oorlog en de grote verhandelingen van het Westfaalse Vredescongres zou willen aanvoeren, dan werden de Griekse schermutselingen van de Peloponnesers tot kikkeroorlogen[36], en de rechtbank der Amphiktyonen tot muizenvergaderingen gereduceerd.

Aangezien echter noch het doel, noch de grenzen van het voortreffelijke geschrift waarvan ik slechts de vertaler[37] ben, het mij toestaan dat ik het lugubere, reusachtige medium Aevum[38] in zijn gehele waarde en kracht weergeef, wil ik dat tot mijn grotere geschrift over dit onderwerp[ix] bewaren, en tegelijk de eerwaardige geest van Karel de Grote door de meesterhand van Karel de Wijze laten optreden. Regenten en staatsmannen, helden en veldheren, geleerden en jongelingen! Zie hier een held, die niet in de broeikas van ons fraaie, verlichte tijdperk gevormd is. Uit de woestijn en wildernis van de Germaanse wouden komt hij tevoorschijn, en beschaamt zovele vorsten uit fijnere eeuwen.

---

[36] Van het Griekse ‘batrachomyomachia’, ‘kikkermuisoorlog’.
[37] Het gaat hier dus nog steeds om de Duitse vertaler van de Franse editie.
[38] De middeleeuwen.

Beschouwingen
over het
karakter van Karel de Grote.

§ 1.
Inleiding.

Wat zou de methode zijn die tot zekere resultaten leidt, wanneer het erop aankomt zich over de verdienste van een mens uit te spreken? Deze vraag dient allereerst onderzocht te worden.

De kunst om een karakter op waarde te schatten, heeft net als alle andere kunsten zijn beginselen en toepassing. In de mens, dit meesterstuk der schepping, verenigen zich de tegenstrijdigste elementen, om een wezen te vormen waarop de gehele natuur door de zinnelijkheid inwerkt en dat door zijn geest daarop terugwerkt. Hij temt de dieren, verzorgt de planten, geeft de metalen vorm, doorvorst de zeeën, meet de sterren, verfraait het nuttige door de stimulans der kunsten, beheerst de aarde, en werkt zich door de gevoelens van zijn hart zelfs op tot de godheid. Oneindig in zijn gedachten, hoewel begrensd in zijn middelen, ontwikkelt hij gaandeweg zijn krachten, en wordt door de voorwerpen die hem omgeven in een voortdurend wisselende beweging gebracht.

Om het karakter van een mens die eruit springt, wiens geschiedenis men kent, precies te treffen, is het nodig om over de gevolgen van zijn handelingen en de positie waarin hij zich bevindt, na te denken, en deze handelingen met dát ideaal van lichamelijke, verstandelijke en morele volkomenheden te vergelijken, wat iedereen, zoveel als zijn krachten het toestaan, zou moeten trachten te bereiken.

De verheven en schitterende werkingen van zijn volkomenheden verheffen de ziel, doen liefde instromen en stimuleren tot

navolging. De fouten bestaan uit een gebrek aan volkomenheid, of uit datgene wat daar een hekel aan heeft. De presentatie van haar werkingen en oorzaken kunnen tot een nuttige leer worden.

§ 2.
Zijn positie.

De positie waarin Karel de Grote zich bevond, heeft grote voordelen, was aan grote gevaren blootgesteld, en gekenmerkt door een samenloop van omstandigheden die men slechts één keer in de wereldgeschiedenis aantreft. Hij, de zoon van een capabele monarch die hem middelen tot werkzaamheid en een voorbeeld om na te volgen achterliet, overtrof spoedig de vader door grootse eigenschappen.

Het rijk van het oude Rome lag in het westen in puin. De volkeren die dit weidse gebouw overhoop hadden geworpen, waren die waarvan Tacitus de sterkte, openheid en - in bepaald opzicht - strenge zuiverheid der zeden met recht geroemd had. Doch zij vergoten, door wilde vooroordelen verblind, mensenbloed op de altaren; verachtten in diepe onwetendheid de kunsten en wetenschappen, waarvan zij het nut niet kenden; beminden met een onrustige hartstocht de oorlog, niet zozeer omdat zij die als een noodzakelijk middel beschouwden om de vrede te waarborgen of te bereiken, doch als de hoofd- en aanhoudende bezigheid van hun leven. Zij konden uiteindelijk in hun om zich heen strevende onafhankelijkheid niet de teugels van de wetten verdragen, die toch de enige waarborg voor de persoonlijke veiligheid en van de eigendom is.

Europa dreigde zich wellicht voorgoed in een toestand van barbarij gestort te zien, die (de sofisterij mag zeggen wat ze wil) de mens tot een dier verlaagt. Karel de Grote verscheen en zette zijn karakter tegenover de verdorvenheid van zijn eeuw. Hij

redde de kiemen van het onderricht in Europa, omdat hij zijn volkeren liefhad; hij behoedde de wetenschappen, en zegevierde over de barbaarse naties die hem omgaven.

De opmerkingen die men hier mededeelt, zijn de vrucht van een ijverige literatuur van de Capitularia[39], van Alcuinus[40], Eginhard[41] en andere contemporaine geschiedschrijvers. Ze zijn bevestigd, ja, soms ook gecorrigeerd, door Montesquieu, Struve, Hegewisch, Bernardi en andere befaamde schrijvers.

§ 3.
Zijn liefdadigheid.

Was Karel de Grote werkelijk een liefdadige vriend van de mensheid? Wij willen deze vraag door de geschiedenis laten beantwoorden. Hij beheerste overwinnende en overwonnen volkeren. De Franken waren door de uitgelatenheid die hun overwinningen hun toelieten, verdorven, en in veel opzichten nog barbaren. De Galliërs waren door de onderdrukking ongelukkig. Hij hield van hen allen en door een zevenenveertig jaar durende dapperheid gaf hij aan de eersten, en onderhield hij voor de laatsten, de grootste aller weldaden, de kiem van de maatschappelijke vorming. De daadwerkelijke liefde betoonde hij de Saksen, Lombarden, Novaresen, zodra zij door overwinningen die vanwege hun eigen veiligheid nodig waren, zijn onderdanen werden. De opvoeding, wetgeving en ware religie waren de kiemen der cultuur die hij verbreidde en onderhield.

Wanneer men zijn Capitularia bestudeert, ontdekt men, dat hij zoveel mogelijk de geestloze en bloedige vooroordelen van de

---

[39] Verordeningen opgesteld in de tijd van Karel de Grote.
[40] Alcuinus van York, ca. 735-804, leermeester van Karel de Grote.
[41] Eginhard, ca. 770-840, biograaf van Karel de Grote.

Ortalia[42] matigde; de verschrikkelijke en barbaarse gebruiken van zijn tijd milderde; de stemmen van zijn volkeren over hun belangen op de openbare vergaderingen vernam; en de veiligheid van personen en de eigendom beschermde, doordat hij aan de wetten meer kracht wist te geven, de weldoener der armen en wezen was, het wangedrag van de schranspartijen tegenging, de gastvriendelijkheid aanbeval, en voor de veiligheid van de reizenden waakte.

Wanneer men Alcuinus, Eginhard en andere contemporaine geschiedschrijvers leest, ziet men, dat hij zelf als milde vader en betrouwbare vriend het voorbeeld van maatschappelijke deugden gaf, en dat hij zijn onderdanen liefhad en de liefde bezat van al diegenen die aan zijn hof leefden.

Hij voorzag wijselijk, dat scholing en de zekere triomf over oude gewoonten een hoewel langzame, doch zekere uitwerking van een betere opvoeding waren; dat het onmogelijk, ja gruwelijk was, om tegen de reeds geldende meningen, met geweld de wil op te leggen; dat de wetgever er dus dikwijls tevreden mee moest zijn, dat de kiemen die zich langzamerhand ontwikkelden, voor toekomstige eeuwen werden uitgezaaid. Hij waardeerde daarom het overblijfsel van de oude Romeinse scholing onder de Spanjaarden en Galliërs, en stimuleerde de voortgang daarvan bij de Franken. Ja, hij schiep en plantte zelfs nieuwe kiemen onder de barbaarse Saksen.

§ 4.
Zijn intellectuele vermogens.

Nadat wij Karel de Grote als een vriend der mensheid hebben beschouwd, willen wij onze blik op hem als een geest van licht,

[42] Lees: ‘Ordalia’, ‘godsoordelen’.

als een beschermer van kunsten en wetenschappen, als een verbreider van nuttige kennis werpen.

De Franken beperkten zich zuiver tot het ontwikkelen van lichaamskrachten door militaire oefeningen (de wedloop en de jacht). Het verstand, die verheven kracht van de mens, bleef zonder vorming. De kunst om de waarheid te doorgronden en te onthullen, was hun geheel onbekend. Vooroordelen en bijgeloof beheersten de geest. Een groot deel van Duitsland was nog met grote wouden, moerassen en zandwoestijnen bedekt; Gallië door de veelvuldige invallen van de Franken met ruïnes bezaaid; de nuttige kunsten die de overvloed en de aangenaamheden van het leven verbreiden, waren verwaarloosd of onbekend. Karel voelde zeer hoe belangrijk het was om de wetenschappen te beschermen en te beoefenen, en de volkeren te verlichten. Hij gaf op alle punten het voorbeeld. Hij werd zelf een van de geleerdste mannen van zijn tijd. Hij voelde spoedig de onverbrekelijke stimulans die uitgaat van kennis van het ware, hetgeen de ziel ondervindt wanneer zij nadenkt over precieze demonstraties, of de verlichting verwerft die gegrondvest is op geschiedenis en de beproefde ervaring. Aan het hof van een tegelijkertijd geliefde en bewonderde monarch zag men een school van nuttige wetenschappen en schone kunsten ontstaan, die spoedig een geleerde en literaire instelling werd. De zonen en de tante van de keizer, de groten van het rijk, de Eginhards, Richulfen[43], Angiberten[44], ja zelfs de jonge hofdames Eulalia, Gondrate, Colombe, Richtrude en anderen, hielden zich daarmee bezig. In het ganse rijk ontstonden spoedig scholen voor openbaar onderwijs.

---

[43] Richulf, ?-813, aartsbisschop van Mainz, prelaat aan het hof van Karel de Grote. Als aartsbisschop dus een verre collega van de auteur van het huidige werk.

[44] Lees: Saint Angilbert, ca. 760-814, diplomaat en schoonzoon van Karel de Grote.

De geestelijkheid was indertijd de enige bewaarster van nuttige en geleerde kennis, die zich onder de instorting van het westerse rijk had weten te handhaven. Karel spoorde zowel de wereldlijke als de ordegeestelijke aan, om door openbaar onderwijs de staat tot nut te zijn. In een tijd waarin de heroplevende cultuur haar eerste krachten toonde, kan de toestand van de menselijke kennis niet worden vergeleken met het brandpunt van het licht dat ons verlicht na duizendjarige schreden voorwaarts. Wanneer men echter met opmerkzaamheid Alcuinus' brief doorleest, is men verbaasd over de snelle uitwerkingen die Karels aansporing gegeven had aan de wetenschappen, kunsten en literatuur. Het is een heroplevend morgenrood, dat na de duisternis van een onfortuinlijke nacht voorafgaat aan een nieuwe dag.

§ 5.
Zijn geestelijke vermogens (energie).

Wij hebben tot nu toe de opmaak van het hart en het verstand beschouwd. Thans moeten wij onze opmerkzaamheid richten op de eigenschap die het meest het karakter van een groot man bepaalt, namelijk op de kracht van de wil, die niet bang is om bij alle hindernissen datgene uit te voeren wat door het algemeen belang gevorderd wordt en door het verstand gebillijkt.

De buren van de Franken waren in het zuiden[45] de Saracenen in Spanje, in het noorden de Denen, in het oosten de Hunnen, en in het westen de Saksen. Het waren alle oorlogszuchtige volkeren, onrustig, vijanden van de cultuur en steeds in de stemming voor innerlijke onrust. Karel bevond zich voortdurend in de noodzaak om een waakzame geestessterkte te tonen, om de wetten de nodige kracht te geven, en de uitgelatenheid die de Franken nog aangeboren was, tegen te houden. Tegelijkertijd moest hij

[45] "gegen Mittag".

de samenzwering van de machtige hertog van Beieren bestraffen, en die van zijn natuurlijke zoon Pepijn onderdrukken. Het ging erom, Italië van het juk der Longobarden te bevrijden. De steeds opnieuw rebellerende Saksen moesten aan banden worden gelegd, ja, na dertig zegerijke jaren zelfs onder het juk worden gebracht. Zonder de energie van Karel de Grote die over zovele weerstanden zegevierde, tegen zoveel vijanden streed, en zoveel hindernissen te boven kwam, zou het voor op zijn minst verscheidene honderden jaren afgelopen zijn geweest met de cultuur van Europa. Een hoeveelheid nieuwe en onvoorziene invallen was gevolgd op de voorafgaande. De diverse slechte gewoonten, diverse bijgelovigheden en diverse groepen barbaren hadden zich in Europa met elkander vermengd, verwikkeld, verward. Deze zo zeer in barbarij ongelijke volkeren waren het wellicht op één punt eens geworden, namelijk de kiemen van alle culturen te verstikken. Doch Karels zielensterkte was zo groot, dat hij op het moment van het grootste gevaar juist de grootste moed toonde. Het was namelijk het tijdsgewricht waarin Tasillo, de keizer van Constantinopel en de Hunnen zich tegen hem leken te verbinden.

§ 6.
Zijn heersende hartstocht.

Wij hebben thans de bijzondere eigenschappen van de mensen beschouwd. Zij zijn meestendeels aan een dominerende hartstocht onderhevig. Welke was nu in Karel de Grote de voornaamste drijfveer van de ziel, die aan alle de eerste duw gaf? Was het begeerte naar rijkdommen, zoals bij Kulikan[46]? Of liefde voor de oorlog, zoals bij Atilla? Of veroveringszucht, zoals bij Dzjengis Khan? Of verlangen naar macht, zoals bij Caesar? Of begeerte naar roem, zoals bij Alexander? Of had

[46] Lees: Nādir Schāh Afschār, ofwel Thomas Kulikan, 1688-1747, shah van Perzië.

Karel de Grote een beweegreden die hem persoonlijk eigen was?

Hij was tezelfdertijd wetgever, veroveraar, man van de wereld en geleerde. Wanneer men bedenkt dat hij zoveel steden vestigde; zoveel openbare opvoedingsinstituten opende; dat hij de akkerbouw stimuleerde; de handel schiep; de wetten vervolmaakte; de Franken, Saksen, Lombarden, Navaresen, Transsilvaniërs en zovele andere volkeren onderrichtte; de voortgang der religie bevorderde; de gerechtigheid zoveel mogelijk in zijn weidse rijk grondvestte en handhaafde; wanneer men bedenkt dat deze voorname man met Alcuinus aan zijn hof een formele opleiding in de schone kunsten en wetenschappen had doorlopen; met Angilbert zich aan het stimulerende van de dichtkunst had overgegeven; dat hij, door tegen het bijgeloof te vechten en wantoestanden tegen te gaan, in de ware geest van de religie binnendrong; dat hij niet slechts de nuttige, doch ook de schone kunsten aanwakkerde en ondersteunde; wanneer men bedenkt dat deze voorname mens zich meermalen in de val bevond, met zijn wapens nu eens over de Pyreneeën, dan weer aan de oever van de Baltische Zee, dan weer tot midden in Hongarije en Italíë doordrong; dat hij de plannen voor zijn veldtochten met net zo'n diepe grondigheid ontwierp als hij ze met die meeslepende snelheid uitvoerde die de zege vergemakkelijkte; wanneer men bedenkt dat deze mens gedurende de winter gewoonlijk met wetgeving, en in de zomer met oorlog bezig was, en in de herfst nog tijd genoeg had gevonden om zich met het beeld van de oorlog (met de jacht) bezig te houden, en de aangenaamheden van het gezelschap aan een schitterend hof te genieten; dat hij tegelijkertijd een goede vader, een gevoelvolle en voorkomende vriend was; wanneer men bedenkt dat zijn onvermoeide activiteit door al deze bijzondere toestanden nog niet een ogenblik onderbroken werd; dan vraagt men zich af, hoe het leven van een enkele mens daartoe toereikend kon zijn. Ondertussen moet men niets

overdrijven. Tijdens een zevenenveertigjarige regering werden vele dingen mogelijk. Alleen is het niet minder zeker, dat het samenvloeisel van de grote gebeurtenissen die elkander opvolgden; de gevaren die hem omgaven; de mensen die hij kende; de reizen die hij ondernam; de volkeren die hij veroverde; hem, verbonden met de kracht van zijn geest, zonder dralen naar het punt van volmaaktheid dreven, waardoor de eigenschappen die in zijn situatie nodig waren, verenigd konden worden. De edele verheffing van zijn ziel was de heersende drijfveer van Karel de Grote, die zich slechts in zoverre kon ontwikkelen, als de achtergebleven scholing van zijn eeuw en de duisternis der onwetendheid het veroorloofden.

§ 7.
Zijn gemoedsbeweging.

Wij hebben thans die handelingen van Karel de Grote onderzocht, welke door de liefde voor de mens waren ingegeven, door zijn genialiteit aangegeven, en door de standvastigheid van zijn heldengeest volvoerd. Wat voor mens was hij echter wanneer hij door onvoorziene indrukken bewogen, zich geheel aan zijn natuurlijke neigingen overgaf, zonder die door het aanzien van zijn plichten en de kracht van zijn deugden bestreden te hebben?

Hij beminde zeer het schone geslacht. Dit zoete verlangen der natuur, deze aandrift van het leven, dit zoete gevoel wat de mannen aan de gezellinnen van hun bestaan bindt, had voor hem een machtige aantrekkingskracht. Men kan niet loochenen, dat de hoeveelheid van zijn verbintenissen het bewijs zijn, dat hij zich niet altijd binnen de grenzen heeft gehouden welke de zedelijkheid en de wetten voorschrijven. Vandaar de duldende zwakte jegens de teugeloosheid van zijn gemalin Frastrade, vandaar de toegeeflijkheid jegens de fouten van zijn dochters,

vandaar de toon der uitgelatenheid die aan zijn hof gebruikelijk was. Alcuinus zegt in een van zijn brieven[47], waarin hij over Eulalia spreekt, dat zij de enige dame aan zijn hof was, die zich door reinheid der zeden had onderscheiden.

Karel de Grote had het soort wil dat ware geestkracht aantoont. Hindernissen hielden hem niet tegen, en spoorden hem in tegendeel aan om zijn inspanningen te verdubbelen. Zo kon tegenstand hem stimuleren, zodat zijn grimmigheid soms de grenzen van het betamelijke overschreed. Aan een dergelijk aanval van toorn moet men de dood van meer dan veertigduizend Saksen toeschrijven die hij liet executeren. Dit is weliswaar na een dertigjarige, hardnekkige tegenstand, en geschiedde als een soort vergelding jegens een volk dat zeer dikwijls zijn gevangenen offerde. Alleen paste een dergelijke behandeling niet bij het anders zo grootmoedige karakter van Karel de Grote.

§ 8.
Zijn uitgangspunten.

Had Karel de Grote als staatsman algemene beginselen aangenomen, die hem als vruchten van het genie en de ervaring in het volvoeren van zijn ondernemingen zevenenveertig jaar lang een aanhoudende voortgang beloofden? Zijn grote en diep indringende geest merkte zonder twijfel spoedig, dat de grootste werkzaamheid en het zekerste succes in een bepaalde kwestie afhing van de juistheid van de grondbeginselen die door de geest nauwkeurig worden onderzocht en op goed onderzochte feiten worden toegepast.

In de oorlog wist hij, geoefend in het berekenen van de marsen en door de scherpe blik bij het kiezen van de stellingen, doorlopend de stoot van de gezamenlijke kracht te richten op

[47] Vermoedelijk betreft het ‘De animae ratione’.

die aangrijpingspunten welke beslissend waren voor de zege. Hij benutte zoveel mogelijk de loop der rivieren om zijn legers proviand te verschaffen.

Hij wist, dat het geluk der volkeren en de sterkte der staten berustte op het verenigen van de gemeenschappelijke wil die zich in redelijke wetten uitdrukt, en zoveel mogelijk de persoonlijke veiligheid en het eigendomsrecht behoudt. Hij hield zich bezig met het beschaven van zijn staat, door de jeugd te scholen en zelf het voorbeeld van een nuttige bezigheid te geven. Hij boog de oorlogszuchtige onrust van zijn Franken voor hun eigen veiligheid om, naar de verdediging van hun vaderland. Teneinde de wil en de mening van zijn volkeren te leren kennen, bood hij mensen van alle standen een gemakkelijke toegang tot zijn kroon, en vernam tijdens de openbare vergaderingen bij voorkeur de raad van verlichte mannen. Hij verschafte zich plaatselijke, statistische en politieke kennis, zowel op zijn reizen als door zijn zendgraven (missi dominici), die hij naar de provincies afzond. Aangezien hij verdienste wist te waarderen, omgaf hij zich aan zijn hof met mensen met voortreffelijke talenten, en aangezien hij de kunst verstond om de uiteenlopende hartstochten te benutten, en de ene door de andere te matigen, leidde hij ze alle tot het weldadige doel van de scholing van het volk die hij had uitgestippeld.

Hij nam deze op wijsheid berusten drijfveren standvastig in acht. Daardoor werden de illustere, koene en doorluchtige kalif Harun al-Rashid, alsook de trotse keizer van Constantinopel zijn bewonderaars. Karel de Grote werd zowel in, als buiten zijn rijk wegens de sterkte van zijn karakter met eerbiedige vrees beschouwd, want men wist dat hij geen gevaren schuwde zodra de plicht een opoffering vereiste.

§ 9.

Zijn uiterlijk.

De fraaiheid van iemands uiterlijke verschijning is ongetwijfeld een groot voordeel wanneer het erop aankomt, het hart van de mensen te winnen, hun geest te overtuigen en hun wil over te halen. De natuur had in dit opzicht aan Karel grote gaven verleend. Hij had gelaatstrekken die op een edel en groot karakter duidden, een majesteitelijke gestalte, een natuurlijke welsprekendheid, en een stevige gezondheid die een aanhoudende arbeid en inspanning aankon.

Terwijl hij door zijn grote bekwaamheden de bewondering verwierf van al diegenen die ze konden waarderen, namen zijn uiterlijk en zijn manieren de volkeren en soldaten voor zich in. De juistheid van zijn intenties, die waarachtig op het algemene nut gericht waren, completeerden nog de hoogachting en liefde die zijn tijdgenoten voor hem voelden.

§ 10.

Zijn religieuze opvatting.

Nu wij onze naspeuringen over de persoonlijke eigenschappen van Karel de Grote hebben voltooid, willen wij hem ook onder de loep nemen onder de omstandigheden waarin hij zich bevond. De religieuze opvatting heeft op het karakter de grootste invloed, omdat die door de voorstelling van het goddelijke beeld van een oneindige wijsheid en almacht de mens tussen hoop en vrees voor de eeuwigheid stelt.

Afgezien van de diepgevoelde vroomheid die Karel de Grote steeds aan den dag legde, zag hij tezelfdertijd, net als alle grote wetgevers die van plan waren om volkeren te onderrichten, dat

de religie de vaste stut onder de troon is, en het beste welzijn vormt voor de burgerlijke gemeenschap.

De kiemen van een grenzeloze zelfzucht en van een onbegrensde geschiktheid liggen in het hart van de mensen. Ze maken uit hem het wildste en verschrikkelijkste dier, wanneer niet het denkbeeld van een almachtig en volmaakt rechtvaardig wezen dat de deugd beloont en wangedrag bestraft, op het geweten inwerkt, en het evenwicht tussen de openbare en individuele moraal wederom herstelt.

Het duistere heidendom van de Keltische en Duitse volkeren weerstreefde de burgerlijke cultuur. Bosschages en wildernissen waren hun tempels, rotspartijen hun altaren, eikenbomen de voorwerpen van hun aanbidding, en het bloed der gevangenen hun offers. De door wraak en roofzucht geïnspireerde waarzegsters stimuleerden niet-aflatend tot oorlog.

De goddelijke openbaring van het christendom, dat leert dat de mensen broeders zijn; dat gebiedt dat men wederzijds van elkander houdt, en eenieder zo behandelt als men door hen behandeld wil worden: dat was de religie die Karel de Grote verbreidde door de aanvoerder der Saksen, Widekind, de goederen van zijn voorouders terug te geven; de Saksen van de gebruikelijke belasting te bevrijden; en ze na een dertigjarige oorlog tot rijksgenoten te maken.

De aanstelling van de bisschoppen en de hiërarchie was in zijn handen een groot middel tot onderricht van het volk. Toen hij de Kerk veel schonk, was het omdat ze onder Karel Martel veel had verloren. Toen hij kloosters stichtte, geschiedde dat omdat hij daardoor tegelijkertijd scholen voor nuttige kunst en wetenschap vestigde. De geestelijken kopieerden en conserveerden de klassieke schrijvers; het kostbare overblijfsel van de

oudheid. Zij maakten de goederen vruchtbaar die hun waren toegewezen.

Hoewel hij de geestelijkheid beschermde, had Karel de Grote nooit de waardigheid van zijn rijk vergeten. In de theologische verwarringen en twisten van een zekere bisschop Felix, over onderwerpen die het menselijke verstand te boven gaan, wist hij de aanstichter van deze onrusten, die reeds de Kerk en de openbare orde dreigden te verstoren, tot zwijgen te brengen. Karel de Grote beteugelde Alcuinus, die de misbruiken van het asiel probeerde te verontschuldigen, streng. Hij was het hoofd van de Kerk toegedaan en verdedigde paus Hadrianus tegen de onderdrukking der Lombarden, en paus Leo tegen de aanvallen der Romeinen. Desalniettemin verdedigde hij de rechten van het patriciaat en naderhand die van de keizerlijke waardigheid.

§ 11.
Zijn geluk.

Het geluk vertilt zich zo nu en dan aan zijn gunstelingen. Het vertrouwen in zichzelf en hun koenheid kan niet verhinderen, dat het hun de trots en zelfoverschatting influistert die hen alleen daardoor al te gronde richt, want zij vergeten, dat hetzelfde onberekenbare toeval dat hun gunstig was, ook de oorzaak van hun verderf kan zijn. Doordat hij verlicht is, bedient de waarlijk bescheiden mens zich van fortuinlijke omstandigheden, hoewel hij desondanks alle maatregelen van het goede oordeel aangrijpt om de voortgang van zijn ondernemingen voor te bereiden en veilig te stellen. Onder deze omstandigheden is de onveranderlijkheid van het karakter een teken van verdienste.

De zeges van Karel de Grote, zijn weidse veroveringen, zijn roem, de liefde van zijn volkeren die hij verwierf door de

goedheid van zijn wetten, waren grotendeels het werk van zijn genie, zijn ijver en zijn moed. Men kan niet vrijelijk loochenen, dat het geluk (die samenloop van gunstige omstandigheden waarvan het begrensde menselijke verstand de oorzaken niet weet aan te geven) zeer veel invloed op de gebeurtenissen heeft gehad. Dit geluk heeft evenwel nimmer zijn eigenliefde zo verblind, dat zijn werkzaamheid daardoor tekortschoot. Tijdens de loop van een zevenenveertigjarige regering vindt men aanhoudend hetzelfde streven om zijn plicht te doen, dezelfde voorzichtige wijsheid, dezelfde verstandige maatregelen en dezelfde hoogmoed die zijn vriend en vertrouweling, ja, allen die met hem omgingen, niet genoeg konden roemen.

§ 12.
Zijn ongeluk.

De man van rechtschapenheid en een verstandig en stevig karakter verbindt nooit de idee van het geluk met het slagen van zijn plannen, omdat hij weet dat een samenloop van onvoorziene omstandigheden zich onweerstaanbaar kon stellen tegenover zijn ook nog zo verstandig besloten ondernemingen. Het getuigenis van zijn geweten, de overtuiging niets te hebben verwaarloosd, het bewustzijn dat hij zich geen verwijten hoeft te maken, is hem genoeg. Hij is rustig tijdens ongeluk, en zijn moed verlaat hem nimmer. Zijn wijsheid zoekt en grijpt - zelfs wanneer zich wederwaardigheden voordoen - de middelen om ze weer goed te maken. Zo ontwikkelt zich de grootsheid van een karakter juist tijdens onfortuinlijkheid op een onschatbare manier.

Het leven van Karel de Grote was niet vrij van wederwaardigheden. Hij stelde daar de onbuigzame standvastigheid van zijn ziel tegenover. Zo werd in de Spaanse oorlog zijn achterhoede door de vijandelijke volkeren vreselijk aangepakt; zo

werden in het jaar 782 zijn generaals door de Saksen in een bloedige slag verslagen. Karel wist deze ongelukken spoedig weer te helen.

Nadat hij het grootse plan had opgevat om door een huwelijk met de keizerin Irene het oosterse keizerdom met het westerse te verenigen, had hij de pech te ervaren, dat zij van de troon was gestoten, in een klooster was opgesloten, en dat het oosterse hof hem met oorlog bedreigde. Hij toonde echter zijn gebruikelijke standvastigheid en de keizer van het oosten stuurde hem vervolgens gezanten teneinde zijn vriendschap te vragen.

Hij had de pech dat zijn natuurlijke zoon Pepijn tegen hem samenzwoer. Zonder te vergeten dat hij vader was, was hij niettemin zo verstandig en rechtvaardig, dat hij hem in een klooster liet opsluiten en hem alle toekomstige macht ontnam om oproer te veroorzaken.

De dood beroofde hem van twee prinsen, zijn zoons, die hij zeer beminde en wier verlies voor zijn hart zeer pijnlijk was. Daarom nam hij ook bepaalde maatregelen voor zijn troonsopvolging onder Ludwig, zijn zoon; en Bernhard, zijn neef; hetgeen slechts door zijn verstand werd voorgeschreven.

Zijn laatste jaren waren door ziekte en ouderdomszwakte verzwaard. Slechts de liefde voor zijn verplichtingen en zijn gevoel voor wetenschappen verlieten hem nooit.

Zijn dood verhief het volk door het voorbeeld van een diepe vroomheid. Die was de laatste straal van een ster die de wereld verlicht en belevendigd had.

§ 13.
Zijn roem.

Karel de Grote was de genius van de heroplevende cultuur in Europa. De weldadige kiem die hij er plantte, ontwikkelde zich spoedig. Zijn instellingen hielden het nog lang vol. Veel weldadige uitwerkingen daarvan duurden voort. Een hoeveelheid gebeurtenissen, catastrofen en revoluties volgden elkander op, en de scholing der Saksen bleef onverwoestbaar. De Hunnen en Saracenen waren niet meer zo schrikwekkend.

De wetenschappen (onafscheidelijke gezellen van de scholing van de volkeren die erdoor verlicht en geleid worden) konden niet meer verdelgd worden. Al waren ze zo nu en dan door de pedanterie der scholen verduisterd en leken ze vrijwel te zijn weggevaagd, en al waren de geleerden ook vaak in een doolhof van metafysische hypothesen verdwaald, toch zag men ze toch van tijdperk tot tijdperk weer uit hun as herrijzen en met nieuwe glans verschijnen.

Wat zou het noodlot van Europa, ja, van onszelf geweest zijn, wanneer de ondergang die onder de Franken tijdens de regering der Merovingers verbreid was, niet door de betere wetten van Karel de Grote waren teruggedrongen; wanneer de barbaarse volkeren die van alle kanten het middelpunt van Europa en van de overgebleven Romeinse cultuur bedreigden, niet verslagen waren?

Het begrip van de lezer zal het herhaald aanvoeren van dit gegeven wel vergeeflijk vinden. Deze herhaling ontstaat door het streven om dit onderwerp onder alle uiteenlopende verhoudingen aan de orde te stellen. Hier vindt men geen karakterschets die de trekken vanuit één gezichtspunt zal weergeven. Het is slechts een zwakke poging tot een buste in de beeldhouwerij die deze trekken nu eens *en face*, dan weer *en*

profil weergeeft. Het is het enig mogelijke middel om ze aanschouwelijk en kenbaar te maken.

§ 14.
Ideaal.

Wanneer men het leven van Karel de Grote vergelijkt met de ideale voorstelling die men zich maakt van de hoogste volmaaktheid waartoe de mens in staat is, dan bevindt men dat hij die in vele opzichten benaderde. Dit ideaal bestaat uit een levensloop die een ononderbroken gevolg is van de best mogelijke handelingen.

Een waarachtige goede handeling is die, welke door een goed hart geboden wordt, door het verstand gebillijkt en door een bepaalde wil volvoerd. De goede handelingen zijn hetzij gebruikelijke, of verheven, grootse handelingen. De gebruikelijke goede handelingen zijn voortdurend naar de maatstaven van alle levensomstandigheden gemodelleerd. Ze ontspringen zonder grote inspanning aan de rechtschapenheid van het hart, van de gemeenschapszin en de wil. Het zijn die, welke in hun bescheiden en te waarderen middelmatigheid zonder getal en stilstand tevoorschijn komend, de morele wereld bijeenhouden.

De verheven en fraaie handelingen worden door de vereniging van een energiek gevoel, van een verlichte geest en van een zekere, alle hindernissen overstijgende moed gepresenteerd. Het samenvloeisel van omstandigheden die ze mogelijk maakt, is een zeldzaam verschijnsel.

De waarachtig grote en verheven handelingen zijn vruchten van een diep, tot zelfverloochening opstijgend gevoel, van een machtige kracht van het genie en een heldenmoed die de gevaren zoekt en veracht, wanneer het erop aankomt ze te

overwinnen. Eigenschappen die zich door de verbazingwekkende uitbundigheid die de grote mensen kenmerkt, in hetzelfde standpunt verenigen. De gevaarlijke tijdsomstandigheden en beslissende situaties die een groots handelen mogelijk maken, zijn zeldzaam.

Het grootste deel der mensen bezit noch de bekwaamheden, noch de eigenschappen die voor grote handelingen nodig zijn. Deze middelmatigheid betekent aan hen geen verwijt: Non omnia possumus omnes![48] Doch ze brengt het natuurlijke verlangen en de wens naar voren, dat iedereen zichzelf uiteindelijk genoeg kent om aan iemand anders, die bekwaam is, zijn plaats of de middelen af te staan waardoor ze[49] mogelijk zijn.

De wetenschap die berekent hoe de morele krachten tot menselijke handelingen leiden, is nog niet uitgevonden, en zal wellicht ook nooit worden uitgevonden, omdat geen enkel mens de toereikende motieven kent die anderen tot handelen brengen, en omdat het innerlijke gehalte van de gevoelens van het hart, de fijnheid van de geest en de sterkte van de wil een oneindige verscheidenheid aan gradaties of nuances heeft.

Daarentegen bestaat er steeds een kunst van het benaderen van deze berekening. Vandaar dat de eeuwige waarheid zo terecht stelt: Aan de vruchten herkent men de boom. Ziehier wat de openbare mening in zijn acceptatie van een goede handeling bepaalt. Wat betreft de gradatie van achting die zij verdient, is een verheven handeling wellicht tien, en een waarachtig grootse wellicht honderd der gebruikelijke goede handelingen aan innerlijk gehalte waard.

---

[48] 'Wij allen kunnen niet alle dingen doen'. Uitspraak van Vergilius in 'Bucolica', Ecloga VIII, 63.
[49] Lees: 'al die dingen'.

Aangezien het leven van een mens slechts in zoverre volmaakt kan worden genoemd als het een ononderbroken rij van de best mogelijke handelingen is, zo kan men niet loochenen dat het moeilijk is om volmaaktheid te bereiken. Oneindig uiteenlopende en vaak onvoorziene omstandigheden volgen elkander snel op. Vandaar dat de mens de onderwerpen door het prisma van zijn hartstochten ziet, zonder van tevoren zijn verstand daarover geraadpleegd te hebben. De eigenlijke, noodzakelijke en - wanneer hij goed geleid wordt - nuttige verzorger van het individu ontaardt dan spoedig in een onjuiste en ontspoorde zelfzucht. En hoewel de ontsporingen door de beperkingen van de wetten zeldzamer worden, is het niet minder zeker, dat de nalatigheden, de inconsequenties en zwakheden der mensen vanuit de ervaring van alle tijden ontelbaar zijn. Dit is zo waar, dat men geen enkel menselijk leven als een ononderbroken resultaat van de best mogelijke handelingen kan beschouwen. Het schijnt dan ook, dat het ideaal van een morele volmaaktheid slechts een uitgangspunt is, en dat - hoewel ieder rechtschapen mens streeft en zou moeten streven naar het benaderen van volmaaktheid - het niet minder waar blijft, dat zijn leven slechts een voortdurende wisseling is van lichte fouten en goede handelingen.

Pythagoras vond overal harmonie en een muzikaal voortschrijden. Ook al is dit denkbeeld niet geheel juist, het geeft ons toch een zeer interessante voorstelling van het menselijke leven. De vereniging van de zinnelijkheid, het verstand en de wil is de harmonie, de stemming van de ziel; en de inconsequenties die elkander opvolgen, zijn net zovele wanklanken die in een harmonische stemming opgaan, zodra de overtuiging van de waarheid het gebiedt.

Daaruit volgt, dat wanneer het om de waardering van iemands karakter of van zijn morele verdienste gaat, men in de praktijk vooral gedwongen is om te onderzoeken of het getal en het

gehalte van de gewone, goede, verheven en grootse handelingen, overtroffen wordt door de fouten, nalatigheden, inconsequenties, zwakheden, onjuistheden en misdaden die men hem ten laste zou kunnen leggen. Hoe meer het getal en het gehalte van de goede en grootse handelingen die van de kwade en slechte overtreft, des te dichter benadert het leven van een dergelijk iemand het ideaal der volmaaktheid.

Wanneer men de grondbeginselen die men hier opstelt, accepteert, kan de verdienste van een mens, onder aftrek van het getal en het gehalte van de niet goede handelingen, worden ingeschat op grond van de overgebleven goede handelingen. Zou men nu accepteren, dat het in ieder opzicht om geheel gelijksoortige handelingen gaat, dan verdienen ze toch op zijn minst vanwege het tijdverlies als nutteloze handelingen gegispt te worden. De inconsequenties, zwakke, verdorven en misdadige handelingen zijn met het ideaal van een volmaakte levenswandel geheel niet te rijmen, omdat die uit een ononderbroken keten van goede daden samengesteld moet zijn. Ook Karel de Grote moest aan de menselijke zwakheid zijn tol betalen. Hij had een ongebreidelde hang naar het vrouwelijke geslacht en werd vaak door toorn overmand.

Hij was dus niet volmaakt, en welke mens was dat ooit? Wanneer men evenwel bedenkt dat het getal van zijn goede en grootse handelingen die van zijn fouten verre overstijgt, en zijn leven vergelijkt met dat van andere voortreffelijke mannen wier nagedachtenis door de geschiedenis bewaard is gebleven, zal men waarschijnlijk bevinden dat er maar weinigen zijn geweest die hetzij op hem leken, hetzij hem zelfs hebben overtroffen.

Karel de Grote heeft zonder twijfel een hoge graad van gelukzaligheid genoten. Alleen de innerlijke harmonie van het gevoel, het verstand en de wil verzekert de rust en vrede in de ziel die de enige en stevigste basis van de gelukzaligheid zijn.

De ontwikkeling en weldadige rangschikking van grote talenten is de bron van het meest bevredigende, zuiverste en duurzaamste genot.

---

[i] Leo X.
[ii] Karel V.
[iii] Frans I.
[iv] Hendrik VIII.
[v] Gustav Wasa.
[vi] Iwan Basilowitz.
[vii] Soeleiman II.
[viii] Mehemed. [Onduidelijk of dit op Mehmed I of II betrekking heeft; RM]
[ix] Het is mijn eerste en wellicht beste werk. Ik schreef het in het jaar 1782, ter gelegenheid van het Restauratiefeest [Van hogerhand in 1757 ingesteld jaarlijks feest, te vergelijken met onze feestelijke opening van het Academische Jaar; RM.] van de voormalige Universiteit van Mainz. Het kwam wegens zijn omvang indertijd niet tot een uitgave.